

1. הסיפור של ר' אלעזר בן דורדיא בעבודה זרה יז.

2. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מד עמוד א

תניא, א"ר נתן: אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה, שאין מתן שכרה בעה"ז, ולעה"ב איני יודע כמה, צא ולמד ממצות ציצית; מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה, שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבע על זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב על הפתח. נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו אדם ששיגר לך ד' מאות זהובים בא וישב על הפתח, אמרה היא: יכנס, נכנס. הציעה לו ז' מטות, שש של כסף ואחת של זהב, ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב, עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה, ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה, באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו, נשמט וישב לו ע"ג קרקע, ואף היא נשמטה וישבה ע"ג קרקע. אמרה לו: גפה של רומי, שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי. אמר לה: העבודה, שלא ראיתי אשה יפה כמותך, אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתוב בה אני ה' אלהיכם שתי פעמים, אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר, עכשיו נדמו עלי כד' עדים. אמרה לו: איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך ומה שם עירך ומה שם רבך ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה, כתב ונתן בידה. עמדה וחילקה כל נכסיה, שליש למלכות ושלש לעניים ושלש נטלה בידה, חוץ מאותן מצעות, ובאת לבית מדרשו של ר' חייא. אמרה לו: רבי, צוה עלי ויעשוני גיורת, אמר לה: בתי, שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים? הוציאה כתב מידה ונתנה לו, אמר לה: לכי זכי במקחך, אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר, זה מתן שכרו בעה"ז, ולעה"ב איני יודע כמה.

3. https://ravsherki.org/index.php?option=com_content&view=article&id=119:119119-119&catid=77&Itemid=1005

החיים והמות נתתי לפניך

השוואת שני המעשים מעוררת מבוכה בעוד שרבי אלעזר בן דורדיא שילם בחייו את השלמת תשובתו. הרי שתלמידו של ר' חייא לא רק שלא מת, אלא בעקבות תשובתו גם קיבל מה שרצה. הפתרון נעוץ כנראה בנקודת המוצא של שני האישים. התשובה כשמה כן היא, שיבה אל החלק הטהור של הנפש, אותו חלק שלא השתתף ברצון לעבירה. חלק זה מצוי בדרך כלל בתקופת הנערות והילדות, כשהבת החיים הינה עדיין בטהרה, לפני שקלוקלי הבחירה הרעה עשו את שלהם. אחד מדרכי התשובה הוא להשיב אל התודעה את אותו הזמן בו היו החיים אהובים ונעימים, כדברי הנביא [12]: "הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר: כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורך אהבת כלולותיך". אך לר"א בן דורדיא לא היתה תקופה בחייו שיוכל היה לזכור כתקופה של טהרה, שהרי כל ימיו עסק בחטא. נקודת טהרתו היחידה היתה בזמן היותו עובר, בטרם בואו לעולם הזה, (כמסקנת הגמרא בסנהדרין צא, ב שיצר הרע מופיע בשעת הלידה ולא לפניו שנא' "לפתח חטאת רובץ"). ועל כן הניח ראשו בין ברכיו כעובר והסתלק מהעולם הזה. אולם לתלמיד ר' חייא היה לאן לשוב, לבית המדרש. ושם רבו מורה על כך, שקרוי חייא על שם החיים. משום כך לא אבד ערך חייו, ויכול היה להשתמש באותם הכוחות המשמשים לחטא על מנת לקדש את החיים, וקיים בכך "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך"

4. Dan Ariely, The (Honest) Truth about Dishonesty

ONE PROFESSOR AT Middle Tennessee State University got so fed up with the cheating among his MBA students that he decided to employ a more drastic honor code. Inspired by our Ten Commandments experiment and its effect on honesty, Thomas Tang asked his students to sign an honor code stating that they would not cheat on an exam. The pledge also stated that they "would be sorry for the rest of their lives and go to Hell" if they cheated. The students, who did not necessarily believe in Hell or agree that they were going there, were outraged. The pledge became very controversial, and, perhaps unsurprisingly, Tang caught a lot of heat for his effort (he eventually had to revert to the old, Hell-free pledge). Still, I imagine that in its short existence, this extreme version of the honor code had quite an effect on the students. I also think the students' outrage indicates how effective this type of pledge can be. The future businessmen and women must have felt that the stakes were very high, or they would not have cared so much.

Religious Reminders

The possibility of using religious symbols as a way to increase honesty has not escaped religious scholars. There is a story in the Talmud about a religious man who becomes desperate for sex and goes to a prostitute. His religion wouldn't condone this, of course, but at the time he feels that he has more pressing needs. Once alone with the prostitute, he begins to undress. As he takes off his shirt, he sees his tzitzit, an undergarment with four pieces of knotted fringe. Seeing the tzitzit reminds him of the mitzvot (religious obligations), and he quickly turns around and leaves the room without violating his religious standards.

טרם העמקה בתוכני הסיפור כדאי לשים לב שמבחינת עצם העלילה עולות כאן שתי אפשרויות קריאה שונות. לפי האחת ראב"ד היה ת"ח שחי בטלטלה בין יצריו לבין מחויבתו לתורה, בלא שהוא מסוגל להתנתק מיצריו, ולפי השניה ראב"ד היה מסור "בלב שלם" ליצרו, והארוע המסופר יצר אצלו מהפך שלם. הקריאה הראשונה נוגעת מאד למחשבת חב"ד, העוסקת רבות בסכיזופרניה הקבועה שבין הנפש הבהמית לנפש האלקית, ועל כן לווה ההסבר במקורות חבדיים. הקריאה השנייה דרמטית יותר, בהציגה תהליך מפתיע יותר ופחות מוכר לאדם מתוכו.

העובדות שעומדות לטובת הקריאה הראשונה: א. נקרא רבי כבר בהתחלה, ואף בסוף, יש יתרון באפשרות שהחזירו לו את שם רבי על פני האפשרות שרק עתה התחדש לו שם זה, כי רבי בפשטות היינו אדון-משפיע-מורה, ואילו ראב"ד מת ולא הספיק ללמד אחרי תשובתו. ב. הזעזוע שלו מכך שעולם הבא שלו אבוד מורה שעד כה קיווה לעולם הבא, וקיווה שבשלב מסויים יחזור בתשובה. כדי להציל את הקריאה השנייה מן הקושיות הללו נאמר כך: א. הוא אכן רבי, כי לימוד גדול כאן, אבל לא לימוד של הוראה והסברה אלא מעשהו הוא המלמד, והוא הנלמד אח"כ על ידי מורים ותלמידיהם. וכיוון שזהו לימוד של תשובה ולא של תורה, השיעור מתחיל בעוצמת החטא ועומק ההיתפסות בו. ב. לדרך זו לא הזדעזע מאיבוד תקוותו לעולם הבא, אלא מהתקיימותו של העולם הבא כדבר מובן מאליו אף אצל הזונה, מה שהמחיש עד כמה מופרך היה להתיחס לתאוות הללו כאל טעם החיים ומשמעות הקיום, כפי שיבואר כשנסביר את אותה קריאה.

רלה קושלבסקי ראתה בסיפור אלעזר בן דורדיא 'תשובה מונותאיסטית' על סיפורים מיתיים שבהם מיוחס לאיתני הטבע כוח עצמאי, וטענה כי הסיפור מכונן מחדש מערכת שבה מקור הכוח והעצמה היחיד הוא האל, ואיתני הטבע כפופים ל